

KONFERENCJA NAUKOWA
„LOSY ZESŁAŃCÓW POSTYCZNIOWYCH
W IMPERIUM ROSYJSKIM”
(LUBLIN, 15-16 XI 2006)

W dniach 15-16 listopada 2006 r. w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II odbyła się konferencja naukowa pod tytułem *Losy zesłańców postyczniowych w Imperium Rosyjskim*, zorganizowana przez I Katedrę Historii Nowożytnej KUL oraz Komisję Historyczną Oddziału Lubelskiego Polskiej Akademii Nauk. Okazją do spotkania naukowego historyków XIX w. stała się 140. rocznica polskiego powstania nad Bajkałem. W czerwcu 1866 r. grupa polskich zesłańców, budujących linię kolejową w okolicach jeziora Bajkał, wystąpiła przeciwko wojskom rosyjskim. Powstańcy, których liczbę ocenia się na ok. 700 osób, zostali po kilku dniach pokonani przez siły carskie. Czterech przywódców powstania: Narcyza Celińskiego, Gustawa Szaramowicza, Władysława Kotkowskiego i Jakuba Reintera – rozstrzelano w Irkucku 27 listopada (15 listopada według starego stylu) 1866 r.; pozostałym uczestnikom zabajkalskiego zrywu zastrzycono kary.

Tematyka obrad nie ograniczała się tylko do powstania zabajkalskiego. Zryw 1866 r. stał się raczej okazją do zaprezentowania wielu tematów związanych z represjami carskimi wobec uczestników powstania styczniowego, polskimi zesłańcami na Syberii, syberyjskimi reminiscencjami w kulturze i sztuce.

Konferencję otworzył prorektor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II prof. Roman Doktor. Następnie głos zabrał pomysłodawca i główny organizator całego przedsięwzięcia – prof. Eugeniusz Niebelski, kierownik I Katedry Historii Nowożytnej KUL. Powitał on uczestników konferencji – zarówno prelegentów, jak i licznie zgromadzonych słuchaczy, wśród których znajdowali się m.in. zaproszeni przez organizatorów przedstawiciele lubelskich środowisk i instytucji naukowych (Instytut Historii UMCS, Muzeum Lubelskie, Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego, Biblioteka Uniwersytecka KUL), organizacji społecznych (Towarzystwo Przyjaciół Grodna i Wilna, Rodzina Katyńska) oraz lubelska młodzież akademicka i licealna. Prelegentów i gości powitał także przewodniczący lubelskiego oddziału Polskiej Akademii Nauk prof. Jan Gliński.

Pierwsza część konferencji nosiła tytuł *Rosja, zsyłki i polski bunt 1866 roku*. Przewodniczył jej prof. Jan Ziółek (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II). Tu jako pierwszy głos zabrał prof. Zbigniew Wójcik (Polska Akademia Nauk), który poświęcił swoje wystąpienie postawom przyrodników syberyjskich wobec powstania nad Bajkałem. Prof. Wójcik zwrócił uwagę na bardzo wysokie wyroki, jakie ferowały rosyjskie sądy wobec uczestników powstania. Na łagodniejszy wymiar kary mogli liczyć jedynie ci, którzy zdecydowali się na współpracę z carskim wymiarem sprawiedliwości w czasie śledztwa. Kolejny referat, *Polscy „buntownicy” straceni w Irkucku po powstaniu nadbajkalskim 15 (27) listopada 1866 r.*, wygłosił prof. E. Niebelski. Zwrócił on uwagę na postawę przywódców powstania w śledztwie i wobec czekającej ich kary śmierci. Podkreślił zwłaszcza bohaterską postawę Gustawa Szara-

mowicza, który przyjął czekającą go śmierć z godnością i pokojem wewnętrznym, których źródeł należy upatrywać w wierze katolickiej oraz patriotycznym wychowaniu. Pierwszą część konferencji zakończyło wystąpienie dr. Dariusza Małyška (KUL), w którym omówił on echa powstania zabajkalskiego w polskiej prasie emigracyjnej.

Kolejna część konferencji poświęcona była zesłańczym losom Polaków. Przewodniczył jej prof. Z. Wójcik. Przedstawiono w niej sylwetki polskich zesłańców, którzy wyróżniali się swoją postawą, działalnością, znaczeniem. Pierwszy referat poświęcony był postaci biskupa wileńskiego – Adama Stanisława Krasińskiego. Wyniki swoich badań na temat zesłańczych losów biskupa przedstawiła prof. Aldona Prasmantaite (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie). Omówiła pobyt biskupa w Wiatce w latach 1864-1883, jako konsekwencję poparcia przez niego powstania styczniowego. Prof. Franciszek Nowiński (Uniwersytet Gdański) poświęcił swoje wystąpienie postaci ks. Mateusza Veita, omawiając jego działalność na zesłaniu jako duszpasterza Sybiraków. W tej sekcji znalazło się też wystąpienie naukowców związanych z Akademią Świętokrzyską im. Jana Kochanowskiego w Kielcach: dr Lidii Michalskiej-Brachy i prof. Wiesława Cabana pt. „*Orenburski domek*” Stanisława Miaskowskiego, *zesłańca postyczniowego* oraz referat Anny Brus (PAN) *Usol – szczególne miejsce, szczególnie ludzie. Polscy zesłańcy po powstaniu styczniowym w guberni irkuckiej*. Przedpołudniową część pierwszego dnia sesji zamknęło wystąpienie mgr. Aleksandra Petkiewicza (LO im. Stanisława Kostki w Lublinie) nt. *Zesłańcza droga katorżników i skazanych na zamieszkanie w Rosji w 1863 roku*, w którym omówiono ten pierwszy, szokujący dla wielu skazanych, etap odbywania kary zsyłki w głąb Rosji.

Rozważania na temat losów zesłańców polskich w Rosji kontynuowano w popołudniowej części pierwszego dnia sesji, której przewodniczył prof. Wiesław Śladkowski (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie). Losom studentów i absolwentów uniwersytetu w Dorpacie, ukaranym zsyłką za swój udział w powstaniu styczniowym, swoje wystąpienie poświęcił prof. Jan Lewandowski (UMCS). Prof. J. Ziółek omówił dzieje emigracyjnych skupisk byłych powstańców polskich w Rosji i we Francji, opierając się na źródłach przechowywanych w Bibliotece Polskiej w Paryżu. Postawy społeczeństwa galicyjskiego oraz władz Królestwa Polskiego dotyczyły referaty dr hab. Magdaleny Micińskiej (PAN) – *Z obowiązku narodowej wspólnoty. Organizowanie pomocy dla zesłańców postyczniowych z terenu Monarchii Habsburskiej* oraz prof. Stanisława Wiecha (Akademia Świętokrzyska) – *Władze Królestwa Polskiego wobec byłych zesłańców i emigrantów – uczestników powstania styczniowego 1863-1883*. W tej części obrad uczestnicy lubelskiej konferencji wysłuchali też wystąpień dr. Jana Trynkowskiego (PAN) – *Z Zabajkala przez Chiny do Szwajcarii. Z listu Szymona Tokarzewskiego do Agatona Gillera z 13 kwietnia 1866 r.* oraz Jerzego Sołdka (Nałęczów) – *Sybiracy w dziejach Nałęczowa*.

Na zakończenie pierwszego dnia konferencji odbyła się projekcja filmu fabularnego *Szwadron* w reżyserii Juliusza Machulskiego. Film oparty został na motywach opowiadań Stanisława Rembeka. Ukazuje powstanie styczniowe widziane oczyma rosyjskiego żołnierza. Walory artystyczne *Szwadronu*, oryginalność w ukazaniu tematyki powstańczej, wreszcie treściowa zbieżność z tematyką konferencji sprawiły, iż seans filmowy cieszył się dużą popularnością wśród prelegentów i gości lubelskiego spotkania, a także wśród młodzieży akademickiej.

We czwartek, 16 listopada, kontynuowano naukową część konferencji. Wystąpienia tego dnia zostały ujęte w dwie grupy tematyczne. Pierwsza z nich zatytułowana była *Historycy o Rosji i zesłańcach*. Obradom w tej części przewodniczył prof. F. Nowiński. Dr hab. Roland Prejs OFM Cap (KUL) przedstawił sylwetkę o. Wacława Nowakowskiego – sybiraka, badającego historię duchowieństwa katolickiego zesłanego na Syberię. Możliwość wykorzystania nowych źródeł do eksploracji tejże tematyki omówiła dr Barbara Jędrychowska (Uniwersytet Wrocławski). Dr Mirosław Filipowicz (KUL) przedstawił postać George'a Kennana, amerykańskiego podróżnika, który pod koniec XIX wieku podróżował po Syberii. Jego 2-tomowe dzieło *Siberia & the Exile system*, opublikowane w 1891 r., było jednym z impulsów do podjęcia w Stanach Zjednoczonych badań nad Rosją. Swoją referat *Zsyłka jako narzędzie imperialnej polityki Rosji* przedstawił także prof. Andrzej Nowak (Uniwersytet Jagielloński).

Ostatnia część konferencji poświęcona była obecności tematyki zesłań na Syberię w literaturze i sztuce. Tej części obrad przewodniczyła dr hab. M. Micińska. Wystąpienie dr. Henryka Dudy (KUL) *Japoński epizod zesłańca Sieroszewskiego* poświęcono Wacławowi Sieroszewskiemu – pisarzowi zesłanemu na Syberię za udział w buncie więźniów Cytadeli warszawskiej w 1879 roku. Dr Włodzimierz Toruń (KUL) omówił wątki syberyjskie w twórczości Cypriana Kamila Norwida, zaś wystąpienie dr Doroty Kudelskiej (KUL) poświęcone było obecności tematyki powstańczej i zesłańczej w polskim malarstwie.

Obradom konferencji naukowej towarzyszyły liczne imprezy dodatkowe. Poza wspomnianą już projekcją filmu *Szwadron* dużym powodzeniem cieszyły się wystawy zbiorów należących do instytucji kulturalnych Lubelszczyzny, nawiązujące tematyką do powstania styczniowego i represji popowstaniowych. Ze zbiorów Muzeum Ziemi Biłgorajskiej pochodziły eksponaty wystawy *Z pól bitewnych Lubelszczyzny 1863 – materialne ślady*. Dr Zdzisław Bieleń, wicedyrektor Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. H. Łopacińskiego w Lublinie, zaprezentował część rękopiśmiennych zbiorów Wacława Lasockiego, ziemianina wołyńskiego, dotyczących zesłań na Syberię, będących w posiadaniu tejże biblioteki. Pracownicy Muzeum Historii Miasta Lublina przygotowali ekspozycję *Usolanie na fotografiach ze zbiorów Muzeum m. Lublina*. Zaprezentowano też wystawę *Sybiracy w dziejach Nałęczowa*, współczesne fotografie ukazujące dzisiejszy krajobraz Syberii, Bajkału i Tunki, wreszcie wyekspozowano prace naukowe uczestników konferencji dotyczące powstania styczniowego na Lubelszczyźnie, zrealizowane przez dziennikarza lubelskiego oddziału TVP, red. Adama Sikorskiego.

Lubelska konferencja przyczyniła się do zapoznania jej uczestników z aktualnym stanem badań nad kwestią represji carskich po powstaniu styczniowym. Uczestniczący w niej naukowcy zaliczani są do najwybitniejszych znawców historii Polski XIX w., co dało gwarancję wysokiego poziomu merytorycznego obrad. Na podkreślenie zasługuje fakt, iż listopadowa konferencja, dotycząca szeroko rozumianej tematyki powstania styczniowego, odbyła się już po raz drugi, a jej pomysłodawca, prof. E. Niebelski, zapowiedział jej kontynuację w latach następnych.

Jarosław Rabiński
I Katedra Historii Nowożytnej KUL